

Yyp.43. – S. 397–404. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://opac.library.vn.ua/cgi-bin/irbis64r_11/cgiirbis_64.exe?LNG=&Z21ID=&I21DBN=AN_PRINT&P21DBN=AN&S21STN=1&S21REF=&S21FMT=fullw_print&C21COM=S&S21CNR=&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=

Shelyuk L., Ph.D., associate professor, doctoral candidate, National Pedagogical University (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Democratization of education as a principle of its reform in Ukraine

To the study of the role of the democratization of education devoted considerable attention of philosophers and scientists. However, a perfect model of the modern philosophy of education that meets the needs and interests of the democratic development of society, have not yet formed. Its manufacture – is too complicated. After all, should be submitted to such subject – subject relationship in which the student is the customer knowledge democratically organized learning with all its features. With this in mind, the process of democratization of national education should be based on its orientation to the modern world's best educational system.

Keywords: education, democratization of education, civic education.

Шелюк Л., кандидат педагогических наук, доцент, докторант, Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Демократизация образования как принцип его реформирования в Украине

Вопросам изучения роли демократизации в сфере образования посвящено значительное внимание философов и ученых. Однако совершенной модели современной философии образования, которая отвечала бы потребностям и интересам демократического развития общества, пока не сформировано. Ее изготовление – слишком сложная задача. Ведь должны быть представлены такие субъект – субъектные отношения, в которых обучающийся является заказчиком знаний демократически организованного обучения со всеми рисками ему особенностями. Учитывая это, процесс демократизации отечественного образования должен основываться на его ориентации на лучшие современные мировые образовательные системы.

Ключевые слова: образование, демократизация образования, гражданское образование.

* * *

УДК 378.1:378.4+140.8:930.85

Гриценко М. В.

кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник відділу якості вищої освіти, Інститут вищої освіти НАПН України (Україна, Київ), mari_na@ukr.net

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ФЕНОМЕНУ “АКАДЕМІЧНА СВОБОДА” У ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЬОМУ ДИСКУРСІ

На основі філософсько-освітніх досліджень висвітлено важливість поняття “академічна свобода” як головної ідеї сучасного університету. Проаналізовано низку європейських документів, законодавчих актів, програмних документів, міжнародних декларацій, що детально розкривають зміст цього феномену.

Наголошується, що академічна свобода – це комплексна категорія, яка характеризує соціальний простір самостійності і незалежності академічної спільноти в рамках академічної діяльності. Поняття академічної свободи включає свободу як особистості, так і спільноти. У цьому зв'язку, для більш глибокого розкриття ідеї академічної свободи уточнено поняття академічної автономії в якості сфери самостійного і незалежного прийняття рішень академічною спільнотою щодо змісту наукових досліджень і освіти, методів пізнання і навчання, а також правил гідної поведінки, норм раціональності, стандартів науковості та освіченості.

Ключові слова: вища освіта, академічна свобода, автономія університету, наукова діяльність, академічна спільнота, наукові дослідження.

“Академічна свобода означає, що особисто ти визначаш проблеми, які намагаєшся вирішити...” – саме ця теза є ключовою в інтерв'ю з Лі Беннік-Бьоркман, професором Університету Уппсали (Швеція), надрукованому в журналі “Філософія освіти”. Одна з провідних соціальних дослідників Скандинавії стверджує, що академічна свобода в наш час зазнає напад з боку певних сил, тож відстоювати цей принцип дуже важливо для повноцінного університетського

життя, без академічної свободи ідея університету вмирає.

Тож постають запитання, що таке “академічна свобода” і чому вона така необхідна для функціонування сучасного університету? Актуальність наведеного запитання додатково загострюється з наростанням небезпек суперечливої і складно прогнозованої сучасності. Істотною неузгодженістю між нагальною потребою реформування системи університетської освіти з метою підвищення якості надання освітніх послуг, забезпечення індивідуалізації й лібералізації навчального процесу та відсутністю філософсько-методологічного підґрунтя для цього складає зміст наукової проблеми, яку спробуємо розв'язати в даній статті.

Проблема надання певних прав і свобод, створення відповідних умов членам академічної спільноти (викладачам, студентам, науковцям) здійснювати свої функції, реалізовувати свої академічні потреби можна спостерігати крізь призму всієї історії вищої освіти. Особливо гостро дана проблема торкнулася України, яка довгий час знаходилася та розвивала свою освіту на арені Радянського Союзу. Історично склалося так, що за радянських часів створилися особливі традиції відносин держави й вищої освіти. Пануюча ідеологія розглядала вищі навчальні заклади як засіб виховання та підготовки кадрів “нової” формації. Держава, формуючи жорсткі вимоги до структури, технології і якості освіти, виступала замовником та, здійснюючи нормативно-планове фінансування вищої освіти, була єдиним покупцем продукції закладів вищої освіти. У рамках цієї парадигми забезпечувалося репродукування централізованих й детермінованих відносин всередині університетів та інститутів. Зміна соціально-політичного контексту держави тим не менше не вплинула істотно на зміст відношення держави до вітчизняної вищої освіти, що розглядається, переважно як “фабрика” фахівців для задоволення потреб народного господарства.

“Академічна свобода, як зазначає С. Хлуднева, ніколи не була абсолютною” [16, с. 169]. Університетам дозволялася більша свобода самореалізації, ніж іншим суспільним інститутам, але лише в межах університету і тільки у викладанні й дослідженнях. Академічна свобода рідко включала захист політичної та соціальної позиції. Та бачення університетів з часом трансформується в усьому світі. Вони функціонують у середовищі, яке оцінює їх в термінах продуктивності й конкурентоздатності, від них вимагається бути прибутковими та сприяти економічній конкурентоспроможності й розвитку країн. “Вища освіта стала більш приватним товаром, ніж суспільним благом: професорсько-викладацький склад розглядається як постачальник послуг, студенти – як їх споживачі”, переконує В. Стьопін [14, с. 7].

Світова практика свідчить про те, що вища освіта є вагомим чинником соціально-економічного розвитку суспільства. У свою чергу, розвиток власне вищої освіти спирається на розуміння того, що університет є інституцією суспільства, і тому має знаходитися за межами державного втручання. Його відповідальність – це відповідальність перед суспільством, а академічна

свобода й автономія є ознакою західноєвропейського університету.

Сьогодні академічна свобода та автономія накладають відбиток на моделі управління, фінансування, організації навчання в західноєвропейських університетах. Академічна свобода та автономія забезпечують демократизм, раціональність і прагматизм в організації навчального процесу, децентралізацію управління в університетах, самостійність університетських підструктур при проведенні наукової, освітньої, економічної або міжнародної діяльності, свободу для викладачів і студентів брати участь в соціальному й політичному житті суспільства.

Академічна свобода стосується всіх членів академічного співтовариства – науковців, викладачів і студентів. Автономія університету – це свобода як для вузу, так і для викладачів загалом визначати пріоритетні цілі й завдання та самостійно обирати засоби для їх досягнення. В усі часи існування університетів академічна свобода та автономія університетів піддавалися тиску з боку влади. Окрім того, академічна свобода студентів у вигляді студентського активізму в кінці ХХ ст. вважалася за небезпеку для подальшого розвитку університетів. Саме тому питання автономії й підзвітності є значущими як для голів західноєвропейських університетів так і для уряду України.

Для того, щоб чіткіше усвідомлювати значення академічної свободи для розвитку сучасного університету, підвищення якості, гуманізації вищої освіти ми вважаємо за доцільне розкрити поняття академічної свободи, автономії університетів через європейський контекст.

Автономія (від грец. “Самоза-коніє”) – це самостійність вузів у вирішенні питань, які відносяться до їхньої компетенції. Автономія являє собою інституційну форму академічної свободи, яка є необхідною для здійснення завдань вищої освіти. Наступне визначення академічної свободи дано у “Декларації академічної свободи і повноважень” 1966 р. Американської асоціації університетських професорів: “Академічна свобода – це коли викладачі мають право на повну свободу в дослідженнях і в публікації їхніх результатів, за умов належного виконання інших закріплених за ними академічних обов’язків. Однак дослідження, що проводяться з метою заробляння грошей, повинні бути засновані на угоді з адміністрацією інституту. Академічна відповідальність – це концепція свободи, яка повинна бути доповнена концепцією відповідальності. Університетський викладач є громадянином, членом професійної асоціації, посадовою особою інституту. Виступаючи усно або письмово, як громадянин, викладач, він повинен бути вільним від інститутської цензури або дисципліни, але усвідомлювати, що особлива позиція тягне і особливу відповідальність. Як член професійної асоціації і посадова особа, він повинен пам’ятати, що публіка може оцінювати цю професію і цей інститут з його висловлювань. Тому викладач весь час повинен бути акуратним, проявляти відповідну стриманість, виявляти повагу до думок інших і докладати всі зусилля

для підкреслення того, що він не є офіційним представником інституту” [13, с. 29].

Дану позицію підтримував і німецький вчений, іноземний член-кореспондент Г. Гельмгольц, який при вступі на посаду ректора Берлінського університету в 1871 р. сформулював “теорію поєднання академічної свободи і відповідальності університетів, яка лягла в основу змісту принципу академічної автономії в Болонському процесі” [7, с. 5]. Саме теорія Г. Гельмгольца визначає розвиток Берлінського університету – найбільш авторитетного в Європі вузу нового типу ХІХ в. Її суть полягає в тому, що “університет – це центр освітньої системи, оскільки тут поєднуються навчання і дослідження, і, таким чином, “розплідники науки” стають також “установами загальної культури”. Університет культури, заснований Гумбольдтом, отримує свою легітимність від культури, яка здійснює синтез навчання та дослідження, процесу і результату, історії і розуму, філології та критики, історичної вченості і естетичного досвіду, інституційного та індивідуального” [15, с. 207].

Гумбольдтова модель університету закріплена у Всесвітній декларації про вищу освіту для ХХІ ст. (Париж, 9 жовтня 1998 р., ст. 2). Відповідно до Рекомендації про статус викладацьких кадрів закладів вищої освіти, прийнятої Генеральною конференцією ЮНЕСКО в листопаді 1997 р., вищі навчальні заклади повинні: “а) зберігати і розширювати свої основні функції, дотримуючись у всій своїй діяльності наукову та інтелектуальну етику і вимогливість; б) володіти можливостями для того, щоб виступати з етичних, культурних та соціальних проблем при повній незалежності і з усією відповідальністю, будучи свого роду інтелектуальним авторитетом; г) використовувати свій інтелектуальний потенціал і свій моральний авторитет для захисту та активного поширення універсально визнаних цінностей, включаючи світ, справедливість, свободу, рівність і солідарність; д) користуватися повною академічною свободою і автономією, що розуміються як комплекс прав і обов’язків, будучи при цьому повністю відповідальними та підзвітними перед суспільством; е) грати певну роль у сприянні виявленню та вирішенню проблем, які позначаються на добробуті громад, країн і світового співтовариства” [3, с. 32].

Міжнародна неурядова організація “Всесвітня служба університетів”, яка була створена в 1920 р., прийняла Декларацію про академічну свободу і автономію університетів (1990 р.). Відповідно до неї академічна свобода і автономія – це: “комплекс прав і свобод тих, хто навчає і навчається в секторі вищої освіти: член академічної спільноти здійснює свободу думки, совісті, релігії, вираження думки, асоціацій та зборів, так само як і право на особисту свободу, безпеку і свободу пересування” [4, с. 31].

Відповідно до Болонського процесу автономія це: “істотна умова здійснення функцій, які довірені університетам і іншим інститутам вищої освіти; невтручання держави у справи університету; рівність членів академічної спільноти; свобода викладання; свобода навчання для студентів, що включає право вибирати напрямок навчання з надаваних курсів і право отримувати офіційне підтвердження отриманих знань;

свобода наукових вишукувань; свобода розвитку освітніх можливостей; право на свободу асоціації всіх членів академічної спільноти, включаючи право на створення професійних спілок з метою захисту їх інтересів; високий ступінь автономії інститутів вищої освіти; самоврядування інститутів вищої освіти; участь усіх членів академічних спільнот в управлінні академічними й адміністративними справами; виборність усіх керуючих органів інститутів вищої освіти; самостійне прийняття рішень, що стосуються управління і визначення політики освіти, дослідження, просвітницької роботи, розміщення ресурсів та інших видів діяльності, які до них відносяться” [5, с. 18].

В Лімській декларації Всесвітньої служби університетів академічна свобода трактується в дусі освітнього лібералізму і являє собою, в першу чергу, комплекс прав і свобод тих, хто навчає і тих, хто навчається в секторі вищої освіти, умовою реалізації місії університетів, демократичним самоврядування.

Болонський процес надає даному принципу велике значення. У “Великій хартії університетів” (1988 р.), прийнятої в Болонському університеті на з’їзді європейських ректорів, скликаному з нагоди 900-річчя цього найстарішого навчального закладу Європи 18 вересня 1988, знаходимо наступне формулювання:

“Університет діє усередині суспільств із різною організацією, що є наслідком різних географічних та історичних умов, і являє собою інститут, який критично осмислює й поширює культуру шляхом дослідження та викладання. Щоб відповідати вимогам сучасного світу, у своїй дослідницькій та викладацькій діяльності він повинен мати моральну і наукову незалежність від політичної та економічної влади” [8, с. 173].

Спрощено можна сказати, що реальна автономія ВНЗ має місце в ситуації, коли засновник виконує свої зобов’язання по фінансуванню вузів і створенню необхідних умов для їх діяльності, а всі питання, що відносяться до змісту освіти, методики викладання, штатного розкладу і т. п., вузи вирішують самостійно. При цьому засновник – і не тільки він – може, зрозуміло, “замовляти” вузу підготовку фахівців, необхідних для національної економіки і культури, що оформляється відповідним чином (контрактом).

У Хартії сформульовані принципи автономії університетів виходячи з їх особливої ролі в сучасному світі як центрів культури, знання і досліджень. До основних принципів їх діяльності віднесені: “автономність університетів, які виконують функцію критичного осмислення дійсності для цілей поширення культури шляхом викладання та наукових досліджень; незалежність університетів від політичних, економічних та ідеологічних вказівок влади; виконання своєї місії при дотриманні вимог свободи з обох сторін: влади і університетів” [9, с. 9].

На з’їзді ректорів у м. Саламанка в Іспанії (29-30 березня 2000 р.) знову виражена прихильність академічної спільноти принципам автономії і підзвітності, цінностям академічної свободи, що означає, що вузи повинні мати право: визначити свої власні стратегії; обирати пріоритети в навчальній і дослідницькій роботі; формувати освітні програми; встановлювати критерії відбору викладачів; розподіляти ресурси. “Для реалізації цього права університетам, як

зазначає М. Згуровський, потрібні: адміністративна свобода; регулюючі структури, які забезпечили б підтримку без зайвої жорсткості; достатнє фінансування” [6, с. 17].

Результатом багатьох міжнародних з’їздів, хартій та декларацій за ініціативою Болонського університету і Європейської асоціації університетів Наглядової ради Великої Хартії є ознайомлення академічної спільноти з детальнішим означенням сутності головних академічних принципів, що, на думку розробників Декларації, зможе прокласти шлях до кращого розуміння, ширшої дискусії та активнішої діяльності, спрямованих на захист академічної свободи та автономії вищих навчальних закладів.

Академічну свободу у Декларації трактовано, передусім як “свободу членів академічної спільноти (індивідуальна чи колективна) у здійсненні, розвитку та передаванні знань шляхом наукових досліджень, викладання і навчання, дискусій і обговорення, документування тощо без будь якого втручання чи цензурування з боку державних чи недержавних інституцій, політичних партій, релігійних організацій” [4, с. 43].

Якісною характеристикою академічних свобод, поданих у Декларації, є право членів академічної спільноти виконувати свої функції без будь-якої дискримінації і побоювань за можливі утиски з боку держави чи іншої інституції. Підтвердження даного положення можна зустріти в статтях В. Долженка. На його думку, “академічні свободи – це свобода викладання і проведення наукових досліджень, можливість вільно розповідати про їхні результати і публікувати їх без цензури, свобода навчання для студентів, зокрема право вибирати напрям підготовки із пропонуванних дисциплін, і право на офіційне підтвердження здобутих знань, право членів академічної спільноти вільно підтримувати освітні і наукові зв’язки із колегами з будь-якої країни, створювати свої професійні асоціації й організації для захисту своїх інтересів, право на участь в управлінні академічними й адміністративними справами” [4, с. 44].

Звернемо увагу ще на один документ, який детально регламентує академічні свободи. Йдеться про так звану “Рекомендацію про статус викладацьких кадрів вищих навчальних закладів”, прийняту Генеральною конференцією ЮНЕСКО у листопаді 1997 року [12, с. 50].

Тут, зокрема, зазначено про права викладачів на викладання і проведення наукових досліджень без будь-яких заборон і зовнішнього втручання, їхню провідну роль у розробці навчальних планів і програм, порушено питання про необхідність забезпечення правового захисту інтелектуальної власності викладацьких кадрів, створення умов для поширення результатів наукової роботи та ін. Водночас акцентовано, що свою діяльність викладачі повинні будувати із дотриманням прийнятих професійних принципів (професійна відповідальність й інтелектуальна вимогливість) відповідно до норм і методів викладання.

Та, як зазначає І. Вакарчук, “незважаючи на велику кількість міжнародних документів, діяльність різних організацій у сфері прав людини загалом, простір вищої освіти значною мірою залишається незахищеним від

посягань на академічні права і свободи освітян і науковців, простежується тривожна тенденція до того, щоб підірвати, обмежити або придушити академічну свободу вищих навчальних закладів” [2, с. 60–61].

Щоб завадити цьому було у червні 1999 року було підписано Болонську декларацію – стратегічний документ, який спрямовується на створення відкритого європейського освітнього і наукового простору, відповідно до якого діяли б єдині умови визнання дипломів про освіту, працевлаштування та мобільності студентів та викладачів. Болонський проект народився не на чистому аркуші, в його основі лежать багаторічні прагнення європейської спільноти зробити європейську освіту привабливою і конкурентоспроможною в сучасному глобалізаційному світі, забезпечити її глибинними демократичними процесами, сповна реалізувати механізми забезпечення академічних свобод. Важливо, що Україна, підписавши у червні 2005 р. Болонську декларацію, взяла на себе зобов'язання виконувати головні її положення, що в кінцевому підсумку повинно докорінно змінити вищу вітчизняну систему вищої освіти та сприяти покращенню якості підготовки фахівців.

Академічна свобода охоплює в себе передусім такі елементи, як свободу викладання, свободу проведення наукових досліджень, свободу навчання. Вона тісно пов'язана з автономією навчального закладу, яка символізує його самостійність, незалежність у процесі реалізації навчального процесу, науковій, фінансовій, господарській діяльності, підборі кадрів тощо. На думку Х. Ортега-і-Гассета “Академічна свобода – це свобода, яку надає суспільство членам академічної спільноти для того, щоб уможливити виконання, покладених на них завдань, тобто своєрідний дозвіл університетові виконувати свій обов'язок перед суспільством” [11, с. 73].

С. Хлуднева зазначає, що “витоки академічних свобод як університетської традиції сягають доби середньовіччя і характеризують одну із сторін функціонування перших європейських університетів. Відомо, що засновані у XII–XIII ст. університети в Італії, Франції, Англії як об'єднання, корпорації тих, хто вчить, і тих хто, навчається, широко сповідували демократичні принципи академічного життя. Це стосувалося, зокрема, наявності різних привілеїв, автономічних прав, прав громадянського чи церковного захисту, питань управління навчальними закладами та інше” [16, с. 165].

Водночас, зважаючи на прагнення церкви монополізувати суспільну думку, підпорядкувати освітньо-інтелектуальне життя церковним доктринам, вести мову про довершеність академічних свобод не доводиться.

Нове озвучення концепції академічних прав і свобод в історії університетської освіти датується кінцем XVII ст. і пов'язане з іменами англійських філософів Дж. Локка і Т. Гобса. Їхні погляди щодо необхідності відмови на обмеження в царині наукових досліджень і дотримання загальних підходів у навчанні, вільному від всяких застережень, проклали шлях до академічної свободи у сучасному розумінні.

В свою чергу, німецькими філософами були переосмислені і в певній мірі заново сконструйовані

цілі, завдання університету і цінності, які лежать в їх основі. Для даної концепції університету характерний акцент на таких принципах як інституційна автономія, академічна свобода, єдність навчання і наукових досліджень, які повинні служити, на думку Гумбольдта, “справі народження особливого національного духу. Університетська автономія у німецького філософа і реформатора, грала нормативну роль у забезпеченні академічної свободи, єдності освіти і наукових досліджень” [3, с. 30]. Разом з тим, у своїй концепції Гумбольдт фактично підпорядкував університет національно-державним інтересам, надавши ідеї академічної свободи нормативно-правовий характер, джерелом якої була законотворча діяльність держави.

Таким чином, можна говорити про те, що філософія Гумбольдта стверджувала академічну свободу вченого, безпосередньо підпорядковуючи діяльність університету як соціального інституту державі.

Певною віхою у філософському осмисленні академічної свободи були праці та активна соціальна діяльність американських філософів Дж. Дьюї та А. Лавджоя, ідейних і організаційних натхненників створення Американської асоціації університетських професорів і розробки Декларації принципів академічної свободи.

Надалі ідея академічної свободи знаходить вираження у працях К. Ясперса, М. Гайдеггера, а в наші дні Ж. Дерріди, Ю. Габермаса, Р. Рорті і багатьох інших.

Академічна свобода – це комплексна категорія, яка характеризує соціальний простір самостійності і незалежності академічної спільноти в рамках академічної діяльності. Поняття академічної свободи включає свободу як особистості, так і спільноти. У цьому зв'язку, для більш глибокого розкриття ідеї академічної свободи ми уточнюємо поняття академічної автономії в якості сфери самостійного і незалежного прийняття рішень академічною спільнотою щодо змісту наукових досліджень і освіти, методів пізнання і навчання, а також правил гідної поведінки, норм раціональності, стандартів науковості та освіченості. Академічна автономія має право і відповідальність в першу чергу співтовариства. У цьому світлі можна трактувати поняття академічної відповідальності, як системи заохочень та стягнень, прийнятих в академічному співтоваристві, які існують в якості академічного етосу. “До академічній спільноті, за словами А. Огурцова, ми відносимо “викладачів, науковців, а також студентів, аспірантів, слухачів та ін.” [10, с. 166]. Тобто всіх тих, хто зайнятий академічною діяльністю безпосередньо.

Академічна свобода в своєму етичному вимірі – умова соціальної відповідальності академічної спільноти в цілому і окремих його членів. Тому й не дивно, що більшість науковців вважають, що “академічна свобода також є необхідним ціннісним принципом, що формує умови реалізації ідеалів і норм наукової діяльності та умов академічної ідентичності” [1, с. 59].

Цінність знання та академічної свободи як умови його здобуття, збереження і розвитку в даному випадку вимірюється його об'єктивною значимістю для широких верств населення.

Отже, якщо узагальнити наявні пояснення терміна в енциклопедичних словниках, законодавчих актах, програмних документах, міжнародних деклараціях тощо, то можна під спільний знаменник поставити такі сторони, позиції, що характеризують загалом сутність академічних свобод. Академічна свобода (Academic freedom) означає:

свободу членів академічного співтовариства, кожного зокрема чи всіх разом, у прагненні до розвитку і передачі знань через дослідження, викладання, творчу діяльність;

утримання з боку владних структур від використання системи освіти як інструменту для пропаганди;

забезпечення викладацькому складу і студентам усіх вищих навчальних закладів умов для автономії і свободи викладання, навчання і дослідницької діяльності без зовнішнього втручання;

відкритий доступ до інформації про суспільні справи і справи своєї установи, можливість обмінюватися інформацією зі своїми колегами у своїй країні і за кордоном.

З цього випливає, що академічна свобода – це комплексна категорія, яка характеризує соціальний простір самостійності і незалежності академічної спільноти в рамках академічної діяльності. В Україні академічна свобода в університетах тільки зароджується. Перед вітчизняним університетом стоїть важлива задача – відродити власні засади академічної свободи, продукувати неупереджене, соціально не ангажоване мислення, готувати компетентних науковців, здатних визначити спрямованість та успіх будь-якої діяльності.

Список використаних джерел

1. Альборнос Орландо Автономия и подотчетность в системе высшего образования [Текст] / О. Альборнос // Перспективы: Вопросы образования / ЮНЕСКО. – Париж, 1992. – N 3. – С. 58–67.
2. Вакарчук І. На півдорозі до академічної незалежності [Текст] : (Автономія, академічна свобода і суспільна відповідальність університету в новому соціокультурному та економічному контексті) / І. Вакарчук, М. Зубрицька // Вища освіта України. – 2002. – № 2. – С. 58–63.
3. Гумбольдт В. Про внутрішню та зовнішню організацію вищих наукових закладів у Берліні / В. Гумбольдт. // Ідея університету [Текст] : антологія / [упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська; ред. М. Зубрицька]. – Л. : Літопис, 2002. – С. 23–34.
4. Долженко В. Сорбонская и Болонская декларации Информация к размышлению / В. Долженко // Вестник высшей школы: Alma mater. – 2000. – № 6. – С. 37–47.
5. Збруєва А. Болонский процес: пошуки шляхів підвищення конкурентоспроможності Європейської вищої школи / А. Збруєва // Шлях освіти. – 2002. – № 1. – С. 18–21.
6. Згуровський М. Болонский процес: путем европейской интеграции / М. Згуровский // Зеркало недели. – 2003. – 18 окт. (№ 40). – С. 17.
7. Козырин А. Н. Образовательное законодательство и образовательные системы зарубежных стран / А. Н. Козырина. – М. : Academia, 2007. – 432 с.
8. Корсак К. В. Вища освіта і Болонський процес [Текст] : навч. посіб. / К. В. Корсак, І. О. Ластовченко. – К. : МАУП, 2007. – 449 с.
9. Ладзынец Н. С. Философия и практика университетского образования: Учебник / Н. С. Ладзынец. – Ижевск: Изд-во УдГ унта, 2004. – 256 с.
10. Огурцов А. П. Образы образования. Западная философия образования. XX век / А. П. Огурцов, В. В. Платонов. – СПб.: РХГИ, 2004. – 520 с.
11. Ортега-и-Гассет Х. Миссия университета / Х. Ортега-и-Гассет; пер. с исп. М. Н. Голубевой; ред. перевода А. М. Корбут; под общ. ред. М. А. Гусаковского. — Мн.: БГУ, 2005 – 104 с.
12. Рекомендация о статусе преподавательских кадров высших учебных заведений, принятая Генеральной конференцией на ее 29-й сессии. Париж, 21 октября – 12 ноября 1997 г. (Отдельное издание). – Париж: Издание ЮНЕСКО, 1998. – 120 с.
13. Сафин И. М. Международная трактовка термина “академическая свобода” [Текст] / И. М. Сафин // Совет ректоров. – 2008. – № 9. – С. 27–30.
14. Степин В. С. Теоретическое знание: структура, историческая эволюция / В. С. Степин. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 744 с.
15. Фиапшев Б. Х. Образовательные стандарты, автономия высшей школы, академические свободы: [монография] / Б. Х. Фиапшев. – М. : Народное образование, 2007. – 214 с.
16. Хлуднева С. В. Джон Дьюи и Артур Лавджой: борьба за академические свободы / С. В. Хлуднева // Вопросы философии. – № 12. – 2004. – С. 164–173.

References

1. Al'bornos Orlando Avtonomy'ya y' podotchetnost' v sy'steme vysshego obrazovany'ya [Tekst] / O. Al'bornos // Perspektiv'ny: Voprosy obrazovany'ya / YuNESKO. – Pary'zh, 1992. – № 3. – S. 58–67.
2. Vakarchuk I. Na pivdorozі do akademichnoyi nezalezhnosti [Tekst] : (Avtonomiya, akademichna svoboda i suspil'na vidpovidal'nist' univertsy'tetu v novomu sociokul'turnomu ta ekonomichnomu konteksti) / I. Vakarchuk, M. Zubry'cz'ka // Vy'shha osvita Ukrainy'. – 2002. – № 2. – S. 58–63.
3. Gumbol'dt V. Pro vnutrishnyu ta zovnishnyu organizaciyu vy'shhy'x naukovy'x zakladiv u Berlini / V. Gumbol'dt. // Ideya univertsy'tetu [Tekst] : antologiya / [uporyad.: M. Zubry'cz'ka, N. Babaly'k, Z. Ry'bchy'ns'ka; red. M. Zubry'cz'ka]. – L. : Litopy's, 2002. – S. 23–34.
4. Dolzhenko V. Sorbonskaya y' Bolonskaya deklaracy'ya Y'nformacy'ya k razmyshleny'yu / V. Dolzhenko // Vestny'k vysshej shkoly: Alma mater. – 2000. – № 6. – S. 37–47.
5. Zbruyeva A. Bolonsky'j proces: poshuky' shlyaxiv pidvy'shennya konkurentospromozhnosti Yevropejs'koyi vy'shhoj shkoly' / A. Zbruyeva // Shlyax osvity'. – 2002. – № 1. – S. 18–21.
6. Zgurovsky'j M. Bolonsky'j proces: putem evropejskoj y'ntegracy' / M. Zgurovsky'j // Zerkalo nedely'. – 2003. – 18 okt. (№ 40). – S. 17.
7. Kozyry'n A. N. Obrazovatel'noe zakonodatel'stvo y' obrazovatel'nye sy'stemy zarubezhnykh stran / A. N. Kozyry'na. – M.: Academia, 2007. – 432 s.
8. Korsak K. V. Vy'shha osvita i Bolons'ky'j proces [Tekst] : navch. posib. / K. V. Korsak, I. O. Lastovchenko. – K. : MAUP, 2007. – 449 s.
9. Ladyzhecz N. S. Fy'losofy'ya y' prakty'ka uny'versy'tetskogo obrazovany'ya: Uchebny'k / N. S. Ladyzhecz. – Y'zhevsk: Y'zd-vo UdG un-ta, 2004. – 256 s.
10. Ogurczov A. P. Obrazy obrazovany'ya. Zapadnaya fy'losofy'ya obrazovany'ya. XX vek / A. P. Ogurczov, V. V. Platonov. – SPb.: RXYG', 2004. – 520 s.
11. Ortega-y'-Gasset X. My'ssy'ya uny'versy'teta / X. Ortega-y'-Gasset; per. s y'sp. M. N. Golubevoj; red. perevoda A. M. Korbut; pod obshh. red. M. A. Gusakovskogo. — Mn.: BGU, 2005 – 104 s.
12. Rekomendacya o statusе prepodavatel'sky'x kadrov vysshy'x uchebny'x zavedeny'j, pry'nyataya General'noj konferency'eј na ee 29-j sessy'y'. Pary'zh, 21 oktyabrya – 12 noyabrya 1997 g. (Otdel'noe y'zdany'e). – Pary'zh: Y'zdany'e YuNESKO, 1998. – 120 s.
13. Safy'n Y'. M. Mezhdunarodnaya traktovka termyn'a “akademy'cheskaya svoboda” [Tekst] / Y'. M. Safy'n // Sovet rektorov. – 2008. – № 9. – S. 27–30.
14. Stepy'n V. S. Teorety'cheskoe znany'e: struktura, y'story'cheskaya evolyucy'ya / V. S. Stepy'n. – M.: Progress-Trady'cy'ya, 2000. – 744 s.
15. Fy'apshev B. X. Obrazovatel'nye standarty, avtonomy'ya vysshej shkoly, akademy'chesky'e svobody: Monografy'ya. – M.: Narodnoe obrazovany'e, 2007. – 214 s.
16. Xludneva S. V. Dzhon D'yuy' y' Artur Lavdzhoj: bor'ba za akademy'chesky'e svobody / S. V. Xludneva // Voprosy fy'losofy'y'. – № 12. – 2004. – S. 164–173.

Gritsenko M. V., Candidate of philosophical sciences, senior research worker of the department of quality of higher education, Institute of Higher Education of NAPS of Ukraine (Ukraine, Kyiv), mari_na@ukr.net

The interpretation of the phenomenon of “academic freedom” in philosophical and educational discourse

Based on the philosophical and educational studies it was highlighted the importance of the concept of “academic freedom” as the main idea of the modern university. It was analyzed a number of European documents, legislation, policy documents, international declarations detailing reveal the content of this phenomenon.

It is noted that academic freedom – is a complex category which describes the social space of autonomy and independence of the academic community within the academic profession. The concept of academic freedom includes freedom as the individual and community. In this regard, for better disclosure the idea of academic freedom it was clarified a concept of autonomy as an academic areas separate and independent decisions on the content of the academic community of research and education, learning and training methods and rules of decent behavior, norms of rationality, scientific standards and education.

Keywords: higher education, academic freedom, autonomy of university, scientific research, academic community, research.

Гриценко М. В., кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу якості вищої освіти, Інститут вищої освіти НАПН України (Україна, Київ), mari_na@ukr.net

Интерпретация феномена “академическая свобода” в философско-образовательном дискурсе

На основе философско-образовательных исследований освещено важность понятия “академическая свобода” как главной идеи современного университета. Проанализированы ряд европейских документов, законодательных актов, программных документов, международных деклараций, которые детально раскрывают содержание этого феномена.

Отмечается, что академическая свобода – это комплексная категория, характеризующая социальное пространство самостоятельности и независимости академического сообщества в рамках академической деятельности. Понятие академической свободы включает свободу как личности, так и общества. В этой связи, для более глубокого раскрытия идеи академической свободы уточнено понятие академической автономии в качестве сферы самостоятельного и независимого принятия решений академическим сообществом по содержанию научных исследований и образования, методов познания и обучения, а также правил достойного поведения, норм рациональности, стандартов научности и образованности.

Ключевые слова: высшее образование, академическая свобода, автономия университета, научная деятельность, академическое сообщество, научные исследования.

* * *

УДК 37.013.73

Терепищій С. О.

кандидат філософських наук, доцент, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), som_org@ukr.net

ДИАЛЕКТИКА РЕГІОНАЛІЗАЦІЇ ТА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СФЕРІ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розглядається особливості взаємовідношення процесів глобалізації та регіоналізації в сфері вищої освіти. Методологічна база дослідження визначається підходом, який спирається на принципи об'єктивності та цілісності. Зокрема, в роботі застосовано: метод історизму та герменевтики; діалектичний метод; метод системного аналізу; порівняльний метод. Взятши за принцип діалектичну єдність інтеграції та локалізації в сучасних уніфікаційних реаліях, автор показує присутність складної імпліцитної структури причин та наслідків глобалізаційних явищ. Базуючись на дослідженнях К.Олдса та С.Робертсон, дослідження аналізує хронологічні моделі, за якими розвивається регіоналізація вищої школи. Для чіткого окреслення поняття освітній регіон, в роботі проводиться опис однієї з найбільш впливових асоціацій суб'єктів освітніх послуг – Європейського Освітнього Простору.

Ключові слова: глобалізація, регіоналізація, європеїзація, освітній простір, інтеграція, локалізація, глобалізація.

В соціогуманітарному дискурсі сучасності досить давно та надійно закріпився термін глобалізація. Навіть для буденної свідомості це поняття, в першу чергу, асоціюється з експансією західної культури та є гранично близьким до процесу становлення

космополітизму. Проте очевидні явища світової уніфікації є лише поверхневою ознакою сьгоднішніх соціоекономічних, політичних та культурних реалій. Не дивлячись на ущільнення зв'язків між націями, все ж, поряд з трендами взаємозалежності національних структур, присутня також і локалізація екстраполяційних елементів глобалізації. Усе що запозичується культурами з загально світового надбання поступова адаптується до вимог локального населення та стає сурогатом національного та світового.

Більше того, в наші дні можна спостерігати утворення окремих груп націй, що найбільш активно локалізують асоційовані елементи економіки, політики та культури. Такі системні утворення на світовій мапі дослідники іменують глобалізаційними регіонами. Вони відображають двояку сутність соціальних змін сучасності: з одного боку, безперечно, присутній феномен уніфікації, який зумовлений розвитком засобів комунікації, геометричним ростом ринку збуту продукції та експансією трудових та сировинних ресурсів. З іншої точки зору, усі галузі суспільного буття мають монолітну регіональну сутність, яка надає окремим спільним новоутворенням специфічний зміст у кожному регіоні. Це діалектичне поєднання регіональної та глобальної поляризації отримало власний новітній термін глокалізація. Засновник цього поняття Р. Робертсон таким гібридним неологізмом підкреслює, що феномен глобалізації не породжує конфлікт між гомогенним та гетерогенним, така дихотомія присутня лиш в науковому дискурсі з приводу цього явища [10]. Остання ж форсує топологічне перетікання локального в глобальне та навпаки – її зміст змішання ознак та обмін структурними елементами соціальних систем.

В останні роки дедалі популярнішими стають галузеві дослідження з питань глобалізації. Така тенденція є очікуваною з огляду на історичну глибинність та джерельну складність явища світової інтеграції. Однією з таких окремих сфер глобалістики стала глобалістика освіти. Особливо актуальними такого роду пошукові роботи стали в вимірі вищої школи, оскільки саме остання зазнала найбільш явних змін під впливом вимог сучасності. Не оминув цей процес і українські ВНЗ: приєднання до Болонського процесу, впровадження кредитно-модульної системи, збільшення приватного сектору в освіті – усі ці перетворення є, в тій чи іншій мірі наслідком глобалізаційних впливів, що потребують узагальненого та прогностичного осмислення.

З огляду на цей факт, досить актуальними являються пошукові роботи на основі аналізу уніфікаційних та локалізаційних підстав реформування сучасної вищої школи. В рамках невеликого дослідження ми ставимо за мету розглянути головні взаємовідношення між освітою та глобальним феноменом глобалізації не породжує конфлікт між гомогенним та гетерогенним.

Той факт, що глобалістика вищої освіти є популярною темою наукового дискурсу зумовлює широкий арсенал джерел, які можуть бути використані для роботи в галузі. Зокрема, американський економіст Г. Фрідман розглядає сучасну вищу освіту як сферу, що демонструє наростаючий потенціал до прибутковості та